

DOROTA ORSSON

ORCID: 0000-0003-0099-5856

Uniwersytet Szczeciński, Szczecin

dorota.orsson@usz.edu.pl

Wstęp do analizy porównawczej negacji funkcjonalnej w językach polskim, niemieckim i jidysz w kontekście generatywnej teorii zasad i parametrów

Słowa kluczowe

negacja funkcjonalna, paradygmaty negacji w jidysz, niemieckim i polskim, polaryzacja semantyczna negacji

Keywords

functional negation, negation paradigms in Yiddish, German and Polish, semantic polarization of negation

Negacja odwraca sens zdania.

Ludwig Wittgenstein¹

*Każda bardziej radykalna teoria jest kontrowersyjna, co do tego nie ma wątpliwości.
[...] W nauce nie chodzi o powszechną zgodę, tylko o dialog i o ścieranie się poglądów,
inaczej by się nie rozwijała.*

Anna Wierzbicka²

¹ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, tłum. Bogusław Wolniewicz (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1997), 47.

² Anna Wierzbicka, „Alfabet myśli ludzkich”, *Polityka* 2785 (2010), 72–74.

Zdolność językowa człowieka a wybrane koncepcje językoznawcze

Jedną z podstawowych kompetencji warunkujących człowiekowi przetrwanie poprzez realizację m.in. jego podstawowych potrzeb jest wrodzona kompetencja komunikacyjna. Przekazywanie prostych i złożonych informacji, umiejętność werbalizacji myśli oraz naszych postaw, abstrahowanie są podstawą funkcjonowania w społeczeństwie i znacząco wpływają na jego rozwój. W wyniku ewolucji język jednak służy nie tylko przetrwaniu. Jesteśmy w stanie komunikować się na każdy temat, a przedmiot tej komunikacji nie musi być obecny podczas jej trwania, może nawet nie istnieć.

Trwa spór wśród reprezentantów poszczególnych koncepcji działania ludzkiego mechanizmu przyswajania i użytkowania języka, którego wynik powinien dać odpowiedź na pytanie: czy człowiek nabywa kompetencję językową zgodnie z zapisem genetycznym, czy ze względu na uzyskane doświadczenie z otoczenia?

Czy najbardziej właściwe nie powinno być kompleksowe spojrzenie na zdolność językową, przedstawiające jej opis w ujęciu integrującym, w którym fenomen języka rozpatrywany jest z jednoczesnym uwzględnieniem aspektów formalnych i kognitywnych, psycho-, neuro- i socjolingwistycznych?

Jedną z koncepcji opisu zdolności językowej człowieka proponuje natywistyczna teoria gramatyki generatywnej (GG, również GTG – gramatyka transformacyjno-generatywna), autorstwa amerykańskiego naukowca Noama Chomsky'ego, rozwijana m.in. w publikacjach, od *The Logical of Linguistic Theory* (1955/1975), *Syntactic Structure* (1957) i *Minimalist Program* (1995), *Noam Chomsky – The Generative Enterprise – Revisited* (2005) po *The Science of Language (Interviews with James McGilvray, 2012)*, a także w licznych artykułach oraz wystąpieniach na przestrzeni ostatnich 60 lat.

W *Aspects of the Theory of Syntax* z 1965 roku Chomsky wyróżnia następujące struktury języka: strukturę głęboką (*deep structure*), która najbardziej odpowiada semantyce danego zdania – zakładając, że struktura taka odpowiadałaby gramatyce uniwersalnej, można założyć, że byłaby taka sama dla każdego języka. Zasady konkretnego języka to szereg transformacji, które przekształcają tę strukturę semantyczną w zdanie gramatyczne i wymawialne w danym języku, jednocześnie rozróżniając języki między sobą – strukturę powierzchniową (*surface structure*).

Chomsky określił wrodzony mechanizm przyswajania języka jako urządzenie do nabywania języka, w skrócie LAD (*Language Acquisition Device*), który, pobierając próbki mowy ze środowiska, tworzy strukturę powierzchniową języka i poprzez transformację, tj. dostępny zestaw reguł, dociera do struktury głębokiej.

Ewolucja zagadnień weryfikujących postrzeganie mechanizmu nabywania oraz używania języka opisana została początkowo w teorii standardowej GG, wielokrotnie poprawianej i uzupełnianej, by po wystąpieniu Chomsky'ego w 1979 roku zostać zastąpiona przez teorię rządu i wiązania, w skrócie GB (*Government and Binding*), od lat 80. XX wieku nazywaną teorią zasad i parametrów (*Principle and Parameter Theory – TPP*). Nazwa ta

obrazuje spojrzenie na zdolność językową człowieka jako właściwość powszechną (uniwersalną) dla wszystkich ludzi³.

Kolejnym przełomem były wprowadzone na początku lat 90. ubiegłego wieku zasady programu minimalistycznego, który zakładał usunięcie elementów zbędnych w opisie języka oraz stawiał podstawowe pytanie o doskonałość systemu językowego, czyli takiego, który zawiera jedynie elementy niezbędne. Program ujmował zagadnienia syntaktyczne w sposób ogólny, nadrzędny, jako ten, który pozwoli w sposób kompleksowy opisać gramatykę uniwersalną języków naturalnych⁴.

Również ten program został zweryfikowany. Pod koniec lat 90. zeszłego stulecia, nie będąc jednak alternatywą dla holistycznego programu minimalistycznego, przede wszystkim ze względu na dostrzeżenie potrzeby jego uszczegółowienia, zostaje zaproponowane w analizie syntaktycznej – przez szkołę włoską (Rizzi, Cinque, Pollock, Zanutti)⁵ – podejście kartograficzne (*cartography approach*), oparte na interpretacji semantyczno-pragmatycznej. Struktury syntaktyczne i ich kartografia mają być maksymalnie uszczegółowione w sposób, jaki umożliwiała konfiguracja syntaktyczna⁶. Zaproponowany program wydaje się zapewniać rzetelne opracowanie zagadnień związanych z gramatyką języków naturalnych.

Teoria zasad i parametrów

Gramatyka generatywna jest modelem kompetencji językowej – modelem będącym abstrakcyjnym bytem, niedostępnym obserwacji, istniejącym w umyśle użytkownika języka. Obserwować możemy jedynie wykonanie językowe – wypowiedzenia.

Teoria zasad i parametrów (TPP), wywodząca się pierwotnie z teorii rządu i wiązania, określa różnice pomiędzy szczegółowymi właściwościami języków i dialektów, nazywając je parametrami, oraz właściwości im wspólne, tj. zasady. Zdania generowane przez daną gramatykę (wypowiedzenia akceptowalne) są zgodne z tą gramatyką. Zbiór zdań akceptowalnych powinien być tożsamy ze zbiorem zdań gramatycznych. W przeciwnym razie gramatyka będzie gramatyką nieadekwatną. Zdania akceptowalne są zdaniami poprawnymi zarówno pod względem gramatycznym, jak i semantyczno-logicznym. Uzualność języka wprowadza jednak dwie jego normy użytkowe: normę wzorcową oraz normę potoczną. Norma wzorcowa jest idealną wersją syntaktyczną danego wypowiedzenia. Natomiast norma potoczna, którą rządzą prawa semantyczne determinujące dopuszczalne zmiany

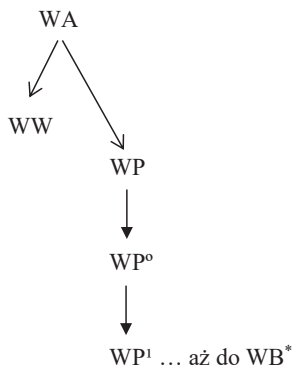
³ Paweł Mecner, *Elementy gramatyki umysłu* (Kraków: Universitas, 2007), 30–31.

⁴ Noam Chomsky, *The Minimalist Program* (Cambridge: The MIT Press, 1995).

⁵ Guglielmo Cinque, „On the Evidence for Partial N-movement in the Romance”, w: *Paths Towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard S. Kayne* (Washington: Georgetown University Press, 1994), 85–110.

⁶ Guglielmo Cinque, Luigi Rizzi, „The Cartography of Syntactic Structures”, *STiL – Studies in Linguistics* 2 (2008).

w gramatycznych granicach składni, decydujące o jej akceptowalności, dzieli się na normy potoczne o wskazanym stopniu akceptowalności (zob. schemat).

WA – wypowiedzenie akceptowalne; WW – wypowiedzenie wzorcowe; WP – wypowiedzenie potoczne;
 WP° – wypowiedzenie o danym stopniu akceptowalności; WB* – wypowiedzenie błędne.

Pozbawiony podstawy semantyczno-logicznej ciąg leksemów w wypowiedzeniu, nawet usystematyzowany pod względem gramatycznym, nie tworzy wypowiedzenia akceptowalnego, por.

*Bezbarwne zielone idee wściekle śpią*⁷.

Należy zatem uznać, że podstawowym parametrem świadczącym o poprawności danego wypowiedzenia jest jego akceptowalność. Dopuszczenie normy potocznej do obszaru badawczego normy wzorcowej gwarantuje szczegółową weryfikację kompletnego materiału językowego, a tym samym pozwoli na weryfikację wyników badań.

Bazując na twierdzeniu o dopuszczalnej akceptowalności wypowiedzeń, należy poddać weryfikacji podstawowe twierdzenie gramatyki generatywnej, będące rachunkiem zależności reguł gramatycznych do ilości zdań, które można zgodnie z ich parametrami i zasadami wygenerować. Ponadto należy sobie zadać pytanie, czy rzeczywiście twierdzenie Noama Chomsky'ego, kontynuowane przez zwolenników teorii gramatyki generatywnej, głoszące, że dany język dysponuje skończoną liczbą reguł oraz nieskończoną liczbą zdań wygenerowanych na podstawie tych reguł, jest zgodne z prawdą? Wszak zasób leksykalny danego języka nie jest tworem nieskończonym. Rozwijają się dynamicznie, obejmując zarówno normy wzorcowe, jak i normy potoczne funkcjonujące w danym języku, jako słownik semantyczno-logiczny. Inwentarz leksykalny oraz rządząca nimi akomodacja jest

⁷ Noam Chomsky, *Syntactic structures* (Eastford: Martino Fine Books, 2015).

liczbą trudną do zmierzenia, jednak zdecydowanie skończoną, ponieważ dotyczy skończonego zbioru leksemów oraz wariantów akomodacyjnych.

Wspomniany rachunek zależności wymaga więc doprecyzowania, że dany język dysponuje skończoną liczbą reguł gramatycznych, według których generowane są zdania, których ilość, ze względu na skończony zasób leksykalny danego języka oraz skończone wariacje akomodacyjne, jest również skończony.

Elementy gramatyki TPP to: 1. słownik, 2. składnia, a w niej a. składnik kategoryalny. Te trzy elementy wchodzą w skład systemu bazowego generującego struktury D (struktury głębokie), następnie b. składnik transformacyjny → „przesuń α ”, 3. składnik formy fonetycznej PF (*phonetic form*), i 4. składnik formy logicznej LF (*Logical Form*).

Następujące elementy tworzą gramatykę uniwersalną zdolności językowej:

Składnia → struktura S → (PF + LF⁸)

Komunikacja pomiędzy centralnym systemem przetwarzania, wykonującym określone działania związane z aktywnością człowieka oraz magazynującym kompleksową wiedzę pojęciową, a kompetencją gramatyczną jest możliwa dzięki wymienionym łącznikom, tj. strukturze fonetycznej (PF) i strukturze logicznej (LF).

Parametry i zasady negacji w językach: polskim, niemieckim i jidysz

Istnieje transdyscyplinarność badań nad negacją. Jako obszar prac badawczych zajmuje ważne miejsce w zainteresowaniach m.in. filozofii, logiki, psychologii, literaturoznawstwa i lingwistyki. W językoznawstwie badana jest przede wszystkim w ujęciu semantyczno-pragmatycznym, kognitywnym oraz generatywnym (m.in. J. Antas⁹, J. Błaszczak¹⁰, A. Bogusławski¹¹, H. Blühdorn¹², E. Brütsch, M. Nussbaumer, H. Sitta¹³, M. Danielewiczowa¹⁴,

⁸ Tamże, 18.

⁹ Jolanta Antas, *O kłamstwie i kłamaniu* (Kraków: Universitas 2000).

¹⁰ Joanna Błaszczak, „Covert Movement and the Genitive of Negation in Polish”, *Journal of Slavic Linguistics* 16 (2008), 2: 247–287.

¹¹ Andrzej Bogusławski, *Aspekt i negacja* (Warszawa: Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, 2003).

¹² Hardarik Blühdorn, *Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Studien zur deutschen Sprachen* (Tübingen: Narr, 2012).

¹³ Edgar Brütsch, Marcus Nussbaumer, Hors Sitta, *Negation* (Heidelberg: J. Groos 1990).

¹⁴ Magdalena Danielewiczowa, „O negacji w zdaniach pytajnych”, w: *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. Renata Grzegorzczkowska (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1997), 39–52.

M. Grochowski¹⁵, B. Greszczuk¹⁶, J. Maciuszek¹⁷, U. Shlonsky¹⁸). Na uwagę zasługuje fakt, że ujęcie generatywne nie znajduje w Polsce wielu zwolenników.

Teoria rządu i wiązania (zasad i parametrów) omawia prawidłowości dotyczące wszystkich języków (zasady) oraz występujące między nimi różnice (parametry).

Jak wspomniano na wstępie, werbalizacja procesów mentalnych pozwala człowiekowi dostosować się do warunków otaczającego go świata, by przetrwać. Jedną z podstawowych funkcji werbalizacji jest różnicowanie – polaryzacja¹⁹ semantyczna procesów komunikacyjnych (in+) oraz (in-).

Przedmiotem pracy badawczej w ujęciu gramatyki generatywnej oraz jej teorii zasad i parametrów będzie obszar negacji języków: polskiego, niemieckiego oraz jidysz – języka Żydów aszkenazyjskich, powstałego ok. X wieku w południowych Niemczech na bazie dialektu średnio-wysoko-niemieckiego (*Mittelhochdeutsch*) z dodatkiem elementów semickich, słowiańskich i romańskich. Rozkwit języka i literatury jidysz przypada na okres od końca XIX wieku do wybuchu drugiej wojny światowej. Następstwem działań wojennych, czystek etnicznych oraz powojennej migracji znany nam obszar, na którym posługiwano się językiem jidysz, tzw. *Jidyszland*, przestał istnieć. Odmienność religijno-obyczajowa oraz izolacja społeczno-kulturowa wpłynęły na dalszą izolację oraz regionalizację dialektalną jidysz.

W językach niemieckim oraz polskim można wyznaczyć zarówno tekstowy, jak i oparty na żywym języku obszar badawczy, który pozwoliłby przeprowadzić testy zarówno na materiale tekstowym, jak i w grupach badawczych. W języku jidysz, ze względu na brak jednolitego obszaru językowego (np. nieistniejący już *Jidyszland*) oraz znaczną regionalizację odmian jidysz, nie ma możliwości, by przeprowadzić badania testowe na grupach posługujących się żywym językiem jidysz z gwarancją, że będzie to język jednorodny, normatywny zarówno pod względem leksykalnym, jak i syntaktycznym.

Biorąc pod uwagę powyższe wnioski, materiałem badawczym dla wszystkich trzech języków powinien stać się tekst normatywny. Za taki należy uznać w języku jidysz prace Isaaca Bashevisa Singera, ostatniego współcześnie żyjącego twórcy, laureata Literackiej Nagrody Nobla w 1978 roku. Uznany za klasyka, stał się twórcą tekstów normatywnych w języku jidysz²⁰. Również w twórczości literackiej Szolema Alejchema oraz dramatycznej

¹⁵ Maciej Grochowski, „Negacja w strukturze treści wyrażen przyimkowych”, w: *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* (Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, 1977), 53–59.

¹⁶ Barbara Greszczuk, *Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w historii języka polskiego* (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993).

¹⁷ Józef Maciuszek, *Negacja w języku i komunikacji. O przetwarzaniu negacji w kontekście opisu cech ludzi* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2006).

¹⁸ Ur Shlonsky, *The Cartographic Enterprise in Syntax* (Université de Genève 2010), <http://www.blackwell-compass.com/subject/linguistics>.

¹⁹ Wilfried Kürschner, *Studien zur deutschen Grammatik-Studien zur Negation im Deutschen* (Tübingen: Narr, 1983), 118.

²⁰ Ewa Geller, *Jidysz – język Żydów polskich* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994), 124.

Icchoka Lejba Pereca odnajdziemy elementy normatywne jidysz. Gawęda, dialogi dramatu mają za zadanie oddać żywość języka mówionego, jidysz, będącego językiem społeczności żydowskiej *Jidyszlandu*.

Zaprezentowane przykłady stanowią jedynie wstępny i wybiórczy zarys obszaru negacji badanych języków. Analiza zarówno inwentarza determinantów negacji – negatonów²¹, jak i wytypowanie rodzajów negacji ze względu na udział negatona, następnie opracowanie szczegółowej kartografii syntaktycznej, z uwzględnieniem aspektu semantyczno-pragmatycznego, jest niezbędne w przedstawianej pracy badawczej.

W trzech omawianych w artykule językach występuje negacja jedno- i wielokrotna, jednak z różnym wynikiem polaryzacji semantycznej oraz różnym kwantyfikatorem negacji.

I tak w językach: polskim, niemieckim i jidysz spotykamy negację podwójną, której wynik semantyczny, podobnie jak w przypadku **prawa podwójnej negacji** albo **prawa podwójnego zaprzeczenia**, jest regułą rachunku zdań, która stwierdza, że zaprzeczenie negacji zdania jest tym samym zdaniem, czyli jest równoważne ze zdaniem wyjściowym²². Można ją przedstawić symbolicznie:

$$\neg(\neg p) \leftrightarrow p$$

Przykłady:

Język polski	Język niemiecki	Jidysz	Romanizacja YIVO
Ona <i>nie</i> jest <i>niewierna</i>	Sie ist <i>nicht untreu</i>	זי איז ניט אומטרייער	Zi iz nit umtreyer

Negacja języka niemieckiego, w powyższej formie, jest konsekwentnie stosowana zgodnie z zasadą logiki matematycznej.

W językach polskim i jidysz, obok negacji logicznej, w zależności od rodzaju użytego determinanta negacji, musimy zastosować negację wielokrotną, by uzyskać zamierzony wynik semantyczny.

Chcąc zastosować powyższą regułę w zdaniu: *Nikt nie jest perfekcyjny*, powinniśmy uzyskać znaczenie: *Wszyscy są perfekcyjni*, jednak jest ono semantycznie równoważne zdaniu: *Wszyscy mają jakieś wady*.

²¹ Negaton jako wyraz funkcyjny, z łacińskiego *negativus*, jest propozycją jednorodnej nazwy dla determinantów negacji. Nazwę wprowadzono po raz pierwszy w 1948 r. w związku z koniecznością odróżnienia w fizyce elektronów dodatnich i ujemnych.

²² Helena Rasiowa, *Wstęp do matematyki współczesnej* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971), 166.

W języku niemieckim nie występuje podwójne przeczenie dające ujemny wynik polaryzacji semantycznej. Poprawne jest więc zdanie: *Niemand ist perfekt*, dosłownie tłumaczone na język polski: *Nikt jest perfekcyjny**²³.

W jidysz, podobnie jak w języku polskim, konstrukcja ta wymaga negacji podwójnej:

אין קיינער איז ניט פערפעקט ט
† <i>Keyner iz nit perfekt.</i> (<i>Nikt nie jest perfekcyjny</i>)

Kolejny wariant: *Ich habe nichts zu tun*, dosłownie tłumaczone: *Ja mam nic do robienia**, *Ja nie mam nic do robienia*, dosłownie tłumaczone: *Ich habe nicht, nichts zu tun* (*Ich habe etwas zu tun*). Jidysz reprezentuje tę samą formę negacji co język niemiecki:

אין האב ניט וואס צו טאן
<i>Ikh hob nit vos tsu ton.</i> <i>Nie mam nic do roboty</i>

Na uwagę zasługuje fakt, że jidysz, oprócz zgodności z negacją logiczną języka niemieckiego, ponadto z negacją podwójną języka polskiego, wymaga w niektórych konstrukcjach semantycznych użycia negacji wielokrotnej, która nie występuje ani w języku polskim, ani w języku niemieckim. Przykłady:

Język polski	Język niemiecki	Jidysz	Romanizacja YIVO
<i>Nie mam czasu</i>	Ich habe <i>keine</i> Zeit	אין האב ניט קײן צײַט	Ikh hob <i>nit keyn tseyt</i>
<i>Nie jest prawdą, że nie idę do kina</i>	Es ist <i>nicht</i> wahr, dass ich <i>nicht</i> ins Kino gehe	עס איז ניט קײן אמת, אז אין גײ ניט אין קײן קינא	Es iz <i>nit keyn emes</i> , az ikh <i>gey nit in keyn kino</i>

By opisać zagadnienia negacji, należy uporządkować jej zasady i parametry oraz zweryfikować teksty normatywne. Zgodnie z teorią TPP negację możemy podzielić na negację nadrzędną – odnoszącą się do całego wypowiedzenia, negację struktur frazowych, w której negatony determinujące negacje elementów/składników frazowych występują w miejscu charakterystycznym dla danego języka, oraz negację leksykalną. Normą badawczą będzie pozycja determinantów negacji (negatonów), ich łączliwość frazowa, wynik polaryzacji semantycznej, izomorficzność oraz kwantyfikacja negacji. Wstępnie ogólny podział negacji przedstawia się następująco:

²³ Znak * oznacza formę niepoprawną.

Negacja nadrzędna o izomorficznym rezultacie semantycznym

JP²⁴ *Nie*, nie przyjdę. [Neg.²⁵ (Neg. = in-)²⁶]

JN²⁷ *Nein*, ich komme nicht. [Neg. (Neg. = in-)]

JJ²⁸ איך קום ניט. | (Neyn, ikh kum nit.) [Neg. (Neg. = in-)]

Negacja struktur frazowych o równej kwantyfikacji i izomorficznym rezultacie semantycznym

JP *Ona nie jest niewierna.* (Neg. + Neg. = in+)

JN *Sie ist nicht untreu.* (Neg. + Neg. = in+)

JJ זי איז ניט אומטרייער. | (Zi iz nit umtreyer.) (Neg. + Neg. = in+)

Negacja struktur frazowych o różnej kwantyfikacji i izomorficznym wyniku semantycznym

JP *Nie mam nic do powiedzenia.* (Neg. + Neg. = in-)

JN *Ich habe nichts zu sagen.* (Neg. = in-)

JJ אִיךְ הָאָב גאָרנישט צו זאגן. | (Ikh hob gornisht tsu zogn.) (Neg. = in-)

JP *Nie mam czasu.* (Neg. = in-)

JN *Ich habe keine Zeit.* (Neg. = in-)

JJ אִיךְ הָאָב נִיט קײַן צײַט. | (Ikh hob nit keyn tseyt.) (Neg. + Neg.= in-)

Jaki mechanizm determinuje stosowanie wielokrotnego przeczenia w językach: polskim i jidysz? Dlaczego w języku niemieckim stosowana jest zasada jednoelementowej wartości przeczącej wypowiedzi, a wielokrotna daje dodatni wynik polaryzacji semantycznej, zgodny z zasadą logiki matematycznej? Dlaczego w języku jidysz występuje zarówno pojedyncza, jak i podwójna forma negacyjna, charakterystyczna tylko dla tego języka oraz typowa dla konstrukcji syntaktycznych języka polskiego, i jakie są jej następstwa semantyczne? W jaki sposób przedstawia się kartografia struktur semantycznych w omawianych językach? Odpowiedź na tak postawione pytania oraz przygotowanie szczegółowego opracowania generatywnych modeli negacji w językach niemieckim, polskim oraz jidysz stanowi podstawowy paradygmat badawczy pracy.

²⁴ Język polski.

²⁵ Neg. – negaton.

²⁶ Ujemny wynik polaryzacji semantycznej.

²⁷ Język niemiecki.

²⁸ Jidysz.

Podsumowanie

Każda inicjatywa badawcza nad fenomenem języka przyczynia się zarówno do rozwoju koncepcji jego pochodzenia, jak i mechanizmów akwizycji, gdyż stawiając dodatkowe pytania, weryfikuje zasadność powołanych teorii i ich założeń. Na podstawie wstępnej weryfikacji materiału językowego należy stwierdzić, że jidysz posiada indywidualne cechy struktur negujących oraz determinantów negacji funkcjonalnej. Zasluguje więc na uwagę propozycja realizacji projektu wykonania szczegółowej analizy porównawczej negacji w językach jidysz, niemieckim oraz polskim w oparciu o założenia generatywnej teorii zasad i parametrów, w ujęciu kartograficznym – gwarantującym najbardziej szczegółowe opracowanie tematu, tym bardziej że istnieją niejednolite teorie dotyczące pochodzenia struktur negacji funkcjonalnej w języku jidysz.

Bibliografia

- Antas, Jolanta. *O kłamstwie i kłamaniu*. Kraków: Universitas, 2000.
- Blühdorn, Hardarik. *Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Studien zur deutschen Sprachen*. Tübingen: Narr, 2012.
- Błaszczak, Joanna. „Covert Movement and the Genitive of Negation in Polish”. *Journal of Slavic Linguistics* 16 (2008), 2: 247–287.
- Bogusławski, Andrzej. *Aspekt i negacja*. Warszawa: Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, 2003.
- Brandt, Reinhard. *Philosophie: eine Einführung*. Stuttgart: Reclam, 2001.
- Brütsch, Edgar, Marcus Nussbaumer, Horst Sitta. *Negation*. Heidelberg: J. Groos, 1990.
- Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. Eastford: Martino Fine Books, 2015.
- Chomsky, Noam. *The Minimalist Program*. Cambridge: The MIT Press, 1995.
- Cinque, Guglielmo. „On the Evidence for Partial N-movement in the Romance”. W: *Paths Towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard S. Kayne*. 85–110. Washington: Georgetown University Press, 1994.
- Cinque, Guglielmo, Luigi Rizzi. „The Cartography of Syntactic Structures)”. *STiL – Studies in Linguistics* (2008).
- Danielewiczowa, Magdalena. „O negacji w zdaniach pytajnych”. W: *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. Renata Grzegorzczkowska, 39–52. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1997.
- Geller, Ewa. *Jidysz – język Żydów polskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994.
- Greszczuk, Barbara. *Składniowe wykładniki negacji i ich funkcje w historii języka polskiego*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993.
- Grochowski, Maciej. „Negacja w strukturze treści wyrażen przyimkowych”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 16 (1977): 53–59.
- Kürschner, Wilfried. *Studien zur deutschen Grammatik-Studien zur Negation im Deutschen*. Tübingen: Narr, 1983.
- Maciuszek, Józef. *Negacja w języku i komunikacji. O przetwarzaniu negacji w kontekście opisu cech ludzi*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2006.

- Mecner, Paweł. *Elementy gramatyki umysłu*. Kraków: Universitas, 2007.
- Rasiowa, Helena. *Wstęp do matematyki współczesnej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971.
- Wierzbicka, Anna. „Alfabet myśli ludzkich”. *Polityka* 2785 (2010): 72–74.
- Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*, tłum. Bogusław Wolniewicz. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1997.

Wstęp do analizy porównawczej negacji funkcjonalnej w językach polskim, niemieckim i jidysz w kontekście generatywnej teorii zasad i parametrów

Streszczenie

Umiejętność werbalizacji procesów mentalnych jest jedną z podstawowych kompetencji człowieka, umożliwiającą mu przeżycie. Przekazywanie prostych i złożonych komunikatów językowych, ujmowanie myśli w słowa, artykulacja potrzeb i postaw, abstrahowanie oraz różnicowanie są podstawami społecznej egzystencji jednostki. Potwierdzając, akceptujemy rzeczywistość. Negowanie uprzednio potwierzonego umożliwia przyjęcie zróżnicowanej postawy. Bez umiejętności negacji nie dane by nam było w sposób kompetentny wyznaczyć granice własnej akceptacji. Istota kompetencji negacji powoduje, że należy uznać jej autonomiczną pozycję wśród podstawowych wypowiedzeń determinowanych intencją nadawcy komunikatu językowego. Każdy użytkownik języka, wolny od dysfunkcji werbalnych, jest w stanie ocenić normatywność danego komunikatu. Tę umiejętność warunkuje przyswojona w procesie nabywania języka skończona liczba reguł gramatycznych, które determinują konstrukcję struktur syntaktycznych. Mimo przekonania, że ilość konstruowanych zdań ma wartość nieskończoną, należy stwierdzić, że ze względu na ograniczoną, choć wielką, objętość słownika danego języka, który obejmuje skończoną ilość słów, również ilość zdań stanowi liczbę ostateczną. Negacja funkcjonalna w jidysz, niemieckim i polskim realizowana jest przy zastosowaniu różnorodnych eksponentów leksykalno-semantycznych w strukturach syntaktycznych. Ich pozycjonowanie oraz kwantyfikacja zdaniowa wywierają bezpośredni wpływ na proces polaryzacji semantycznej [+]/[-] danego wypowiedzenia. W artykule przedstawiono, obok podstawowego inwentarza determinantów negacji, główne typy negacji ze względu na udział i rodzaj determinantów. Na podstawie zebranych przykładów z normatywnych korpusów językowych badanych języków zweryfikowano proces polaryzacji semantycznej [+]/[-]. Negacja jako proces różnorodny oraz wykorzystywany nie tylko w celu konstruowania przeczenia bądź modyfikacji cech prozodycznych wypowiedzenia stanowi obszerny materiał badawczy, a wskazane w pracy anomalie struktur syntaktycznych oraz otwarte pytania, na które w dalszym procesie badawczym należy poszukiwać odpowiedzi, świadczą o szczególności tego fenomenu językowego.

Introduction into comparative analysis of functional negation in Polish, German and Yiddish in the context of generative theory of principles and parameters

Summary

The skill of verbalizing mental processes is one of the basic competences of humans, which enables them to survive. Conveying simple and complex language messages, putting thoughts into

words, articulating the needs and attitudes, abstracting and differentiating are the foundations of the social existence of an individual. By confirming, we accept reality. Negation of what was previously confirmed enables adopting a differentiated attitude. Without the skill of negation we wouldn't be given the possibility to set boundaries of self- acceptance in a competent manner. The essence of the competence of negation makes it necessary to recognize its autonomic position among the basic statements determined by the intention of the sender of a language message.

Every language user, free from verbal dysfunctions, is capable of evaluating the normativeness of a given language message. This skill is determined by a finite number of grammatical rules learned during the process of language acquisition, which determine the construction of syntactic structures. Despite the belief that the number of constructed sentences has an infinite value, it should be stated that because of the limited, although great, volume of the vocabulary of a given language that encompasses a finite number of words, the number sentences is also finite. The functional negation in Yiddish, German and Polish is realized with the use of diverse lexical-semantic exponents in the syntactic structures. Their positioning and the sentence quantification directly influences the process of semantic polarization [+]/[-] of a given utterance. This article provides a basic inventory of negation determinants and describes main types of negation distinguished according to the contribution and kind of determinants. On the basis of examples collected from the normative linguistic corpuses of the examined languages the process of semantic polarization [+]/[-] has been verified. Negation as a diverse process, used not only to construct negation or to modify the prosodic features of an utterance, constitutes an extensive research material, and the anomalies of syntactic structures pointed to in this work, as well as open questions to which answers should be sought in the further research process, prove the peculiarity of this language phenomenon.

Cytowanie

Orsson, Dorota. „Wstęp do analizy porównawczej negacji funkcjonalnej w językach polskim, niemieckim i jidysz w kontekście generatywnej teorii zasad i parametrów”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 19 (2020): 287–298. DOI: 10.18276/sj.2020.19-19.